

Національна академія педагогічних наук України

Інститут соціальної та політичної психології

Інститут психології імені Г.С. Костюка

Факультет психології

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

**ДОСВІД ПЕРЕЖИВАННЯ ПАНДЕМІЇ COVID-19:
ДИСТАНЦІЙНІ ПСИХОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ,
ДИСТАНЦІЙНА ПСИХОЛОГІЧНА
ПІДТРИМКА**

МАТЕРІАЛИ

онлайн-семінарів 23 квітня 2020 року

«Досвід карантину: дистанційна психологічна допомога і підтримка» та 15 травня 2020 року «Дистанційні психологічні дослідження в умовах пандемії covid-19 і карантину»

Київ – 2020

УДК 159.98
ББК 84.5

Досвід переживання пандемії covid-19: дистанційні психологічні дослідження, дистанційна психологічна підтримка: матеріали онлайн-семінарів 23 квітня 2020 року «Досвід карантину: дистанційна психологічна допомога і підтримка» та 15 травня 2020 року «Дистанційні психологічні дослідження в умовах пандемії covid-19 і карантину» / [за наук. ред. М.М. Слюсаревського, Л.А. Найдюнової, О.Л. Вознесенської]. – [електронне видання]. – 2020. – 121 с.
Редакторська група – М.М. Слюсаревський,
Л.А. Найдюнова,
О.Л. Вознесенська

У збірнику представлено тези доповідей онлайн-семінарів 23 квітня 2020 року «Досвід карантину: дистанційна психологічна допомога і підтримка» та 15 травня 2020 року «Дистанційні психологічні дослідження в умовах пандемії covid-19 і карантину», які були проведені завдяки консолідації зусиль фахівців Інституту соціальної та політичної психології та Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України і факультету психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка. В тезах відображено професійний погляд на гострі, вагомі психологічні питання та виклики, які постали перед суспільством в період карантину у зв'язку з пандемією covid-19. Для психологів, педагогів, викладачів ВЗО, всіх, хто цікавиться інноваційними психологічними дослідженнями.

Автори несуть відповідальність за зміст тез.

DOI

© Інститут соціальної та політичної психології
НАПН України, 2020

ОСОБЛИВОСТІ МАСОВОЇ СВІДОМОСТІ УКРАЇНЦІВ В УМОВАХ КОРОНАВІРУСНОЇ ПАНДЕМІЇ

Дроздов Олександр Юрійович,

*доктор психологічних наук, доцент, завідувач кафедри
загальної, вікової та соціальної психології імені М.А. Скока,
Національного університету «Чернігівський колегіум»
імені Т.Г. Шевченка.*

Дроздова Марина Анатоліївна,

*кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри екологічної психології та соціології
Національного університету «Чернігівський колегіум»
імені Т.Г. Шевченка.*

Метою нашого емпіричного дослідження стало визначення специфіки складових масової свідомості громадян України в умовах пандемії коронавірусу. Дослідження проводилося протягом 16 – 25 березня 2020 року – у період після оголошення світової пандемії коронавірусу та введення карантину в Україні, але до офіційного продовження останнього постановою КМУ 25 березня 2020 р. Було використано метод інтернет-опитування (за допомогою гугл-форми).

Щоб наші дані хоча б приблизно відображали загальнонаціональні тенденції, «первинні» респонденти (до яких ми без посередньо зверталися) обиралися з усіх основних регіонів України: «Північ» (м. Чернігів, Ніжин, Новгород-Сіверський), «Центр» (м. Київ, Переяслав-Хмельницький, Вінниця, Житомир), «Захід» (м. Львів, Дрогобич, Луцьк, Івано-Франківськ), «Південь» (м. Одеса та Херсон) та «Схід» (м. Дніпро, Запоріжжя, Харків, Старобільськ). Усіх респондентів ми просили заповнити анкету особисто та надіслати її декільком своїм друзям, знайомим та колегам.

Загальну вибірку склали 2424 респонденти віком від 18 до 84 років. Середній вік опитаних становив 36 років (із урахуванням дисперсії – від 24 до 48 років). У загальній вибірці переважали жінки: 79% проти 21% чоловіків, що загалом співпадає з рядом інших аналогічних досліджень. Таким чином, наша вибірка була швидше стихійною за характером, а наведені нижче результати мають обмежену зовнішню валідність, що дозволяє вести мову

лише про окремі тенденції масової свідомості мешканців України на початковому етапі епідемії. Враховуючи такий статевий дисбаланс, ми аналізували не результати загальної вибірки, а порівнювали дані жіночої та чоловічої груп.

Серед отриманих результатів вважаємо за необхідне звернути увагу на наступні тенденції. Стосовно сприймання загрози коронавірусної епідемії, жінки більшою мірою оцінювали таку небезпеку. Крім того, оцінки «абстрактної» («віддаленої») загрози (тобто «для світу» та «своєї країни» в цілому) серед жінок та чоловіків були вищими, ніж оцінки «конкретної» («ближчої») загрози (для себе та своєї родини).

Ми також з'ясували, що чоловіки більше погоджувалися з тезою про те, що зарубіжні та вітчизняні мас-медіа перебільшують небезпеку коронавірусу. Отже, чоловіки демонстрували таку собі «стенічну» реакцію.

Щодо оцінок ефективності дій влади у боротьбі з епідемією, ми виявили дві тенденції: по-перше, чоловіки критичніше від жінок оцінювали ці дії; по-друге, оцінка дій вітчизняної влади (з боку представників обох статей) була критичнішою, ніж оцінка дій влади зарубіжних країн.

Цікавими виявилися дані стосовно завдання конспірологічного характеру (*«Уся метушня навколо поширення коронавірусу спеціально організована, щоб відволікти увагу людей від інших проблем або дій влади»*). По-перше, тут мали місце не дуже високі оцінки (порівняно з іншими завданнями); по-друге, тут спостерігався найвищий показник дисперсії, що свідчить про виражену поляризацію думок респондентів; по-третє, у цьому завданні не було виявлено статистично вірогідних статевих відмінностей (на відміну від інших завдань).

Також ми з'ясували, що жінки позитивніше сприймали запровадженій урядом України загальнонаціональний карантин; вони вище, ніж чоловіки, оцінювали свою поінформованість стосовно коронавірусу та засобів його профілактики, а також більшою мірою заявляли про зниження власної комунікативної активності під час карантину.

Крім особливостей громадської думки, ми виявили й ряд тенденцій масових настроїв респондентів. Зокрема, за більшістю запропонованих нами емоційних станів (страх, роздратованість,

байдужість) мали місце статистично вірогідні відмінності, у той час як стосовно гніву/ворожості (до тих, «хто винен у цьому») таких відмінностей не було. Серед жінок найвищий показник стосувався самооцінки страху, а серед чоловіків – роздратування (тобто останні знову ж таки демонстрували більш «стенічну» реакцію).

Враховуючи існування феномена каузальної атрибуції, ми припустили, що більшість респондентів приписуватиме провину за поширення коронавірусу певним соціальним суб'єктам. Для виявлення цього ми пропонували два незакінчені речення – «У поширенні коронавірусу в світі / в Україні винні...». У ході контент-аналізу виокремлювалися смислові категорії із частотою згадування не менше 10%.

Отже, на питання про «винних» у поширенні COVID-19 у світі ми отримали три основні категорії відповідей: «Люди та їхні негативні риси» (32% у чоловіків та 33% – у жінок), «Немає винних / природа» (по 13%) та «Китай» (по 12%). На рівні тенденції проявлялася категорія «Влада та політика» (9 та 8% відповідно). Бачимо, що статеві відмінності тут практично відсутні – вони не позначаються ані на змісті смислових категорій, ані на їхній частоті.

Що стосується уявлень респондентів про «винних» у поширенні коронавірусу в Україні, маємо дещо інші дані: «Люди та їхні негативні риси» (34% у чоловіків та 38% – у жінок), «Влада та політика» (24% та 18% відповідно), «Туристи-заробітчани-мігранти» (12% та 17%), а також «Немає винних / природа» (8% та 10%). Як бачимо, на відміну від попередніх результатів, тут з'являється нова категорія («туристи-мігранти»); крім того, спостерігаємо певні статеві відмінності за частотою згадування окремих категорій.

Отже, більшість наших респондентів (і чоловіків, і жінок) приписували «провину» за поширення коронавірусу в Україні й світі пересічним людям та їхнім негативним характеристикам (часто називалися «байдужість», «безвідповідальність», «безпечність», «егоїзм», «недбалість», «необережність» тощо).

Основний висновок нашого дослідження – наступний: пандемія коронавірусу може вважатися специфічною (екстремальною) квазіекспериментальною ситуацією, яка суттєво вплинула на масову свідомість громадян України. Позначившись на громадській

думці та масових настроях українців, епідемія призвела до формування та поширення певних соціальних настанов і уявлень, частина з яких була статево зумовленою, а інша – спільною для чоловіків і жінок.

СОЦІАЛЬНІ ПРАКТИКИ ПОКОЛІНЬ У НАДЗВИЧАЙНІЙ СИТУАЦІЇ COVID-19: КРОКИ ДИСКУРС АНАЛІЗУ

Довгань Наталія Олександрівна,

кандидат психологічних наук,

старший науковий співробітник лабораторії

психології політико-правових відносин

Інституту соціальної та політичної психології НАПН України,

Історичний перебіг природно супроводжується безпервними соціальними змінами, у яких утворюються нові соціокультурні явища, суспільні структури, форми взаємодій і зв'язків. У той же час, у сучасне життя стійко входить словосполучення «надзвичайна ситуація», адже історичні зміни устрою суспільства супроводжуються руйнівними впливами техногенного, епідеміологічного, соціального, природного характеру, виникає необхідність введення тимчасових правових режимів.³ Звісно, що надзвичайні ситуації (НС) перевищують межі досвідів набутих самостійно і отриманих від старших поколінь, адже фактори їх запуску не мають стандартизованих схем розгортання і відповідних алгоритмів послідовних дій. І хоча, у засобах масової інформації звичними стають слова «надзвичайна, екстремальна, кризова ситуація», впливи подій, що обумовлюють їх виникнення не набувають буденності, а навпаки – актуалізують розробку стратегій конструктивного реагування індивідуальних і колективних суб'єктів в умовах, які об'єктивно складаються. Саме тому, виокремлення патернів соціальних практик, що домінують у надзвичайній ситуації, з одного боку, дозволяє визначити психологічні особливості опірності суб'єктів негативним наслідкам надзвичайних ситуацій, з другого, артикулювати складові психологічної готовності до

³ Безпека у надзвичайних ситуаціях. Терміни та визначення основних понять. Взято з: <https://dnaop.com/get/2278/>